

Zaprimljeno: 02.09.2009.

Izvorni znanstveni članak

UDK: 343.95

RAZLIKE U DUBINI UKLJUČENOSTI U KRIMINALNI ŽIVOTNI STIL MEĐU ZATVORENICIMA S OBZIROM NA DOB, RECIDIVIZAM TE NASILNOST KAZNENOG DJELA

Dalibor DoležalSveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Odsjek za kriminologiju

SAŽETAK

Ovaj rad dio je znanstvenog projekta „Evaluacija teorije kriminalnog i ovisničkog životnog stila u zatvorskom sustavu“ provedenog na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i financiranog od strane Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa. Uzorak ispitanika činilo je 415 muških pravomoćno osuđenih punoljetnih počinitelja kaznenih djela koji su u razdoblju od prosinca 2007. godine do veljače 2009. godine bili u Odjelu za dijagnostiku i programiranje tretmana u Zatvoru u Zagrebu. Cilj je rada utvrditi postoje li razlike u dubini uključenosti u kriminalni životni stil s obzirom na dob i recidivizam ispitanika te nasilnost kaznenog djela. Podaci su prikupljeni pomoću Upitnika za mjerenje dubine uključenosti u kriminalni životni stil (Lifestyle Criminality Screening Form – LCSF, Walters, 1990; Buđanovac, Jandrić, 2007). Rezultati istraživanja pokazali su kako postoje značajne razlike u dubini uključenosti u kriminalni životni stil s obzirom na dob, recidivizam i nasilnost kaznenog djela na način da su ispitanici u najmlađoj dobnoj skupini, recidivisti i nasilnici dublje uključeni u kriminalni životni stil od ostalih zatvorenika.

Ključne riječi: kriminalni životni stil, LCSF, pravomoćno osuđene osobe

1. UVOD

U ovom radu utvrđuje se svojevrsna povezanost između kriminalne karijere i kriminalnog životnog stila. Naime, kriminalna karijera se odnosi na longitudinalni niz kaznenih djela počinjenih od strane neke osobe u nekom vremenskom razdoblju (Blumstein i sur., 1986; Blumstein, Cohen i Farrington, 1988; Mallillin, 2006), dok je kriminalni životni stil spoj različitih misli, motiva i ponašanja koji u konačnici mogu dovesti do počinjenja kaznenog djela.

Svaki od tih pristupa koristan je i ima svoju funkciju za institucije koje se bave ovom problematikom u smislu donošenja konkretnih preventivskih strategija u borbi protiv kriminaliteta te u identificiranju kriminogenih rizika i potreba vezanih uz institucionalni tretman osoba počinitelja kaznenih djela. Pregledom literature iz ovih područja, može

se primijetiti kako u Hrvatskoj tako i u svijetu nema radova koji nastoje utvrditi povezanost ovih koncepta, iako se oni u mnogim točkama spajaju i međusobno nadopunjavaju. U ovom radu će se podaci iz područja kriminalne karijere sagledati u relaciji s podacima dobivenim uporabom ključnog upitnika iz teorije kriminalnog životnog stila – Upitnikom za mjerenje dubine uključenosti u kriminalni životni stil (Lifestyle Criminality Screening Form - u daljnjem tekstu LCSF).

S obzirom na to kako su kriminalne karijere individualne, tj., razlikuju se od osobe do osobe, najčešće se u kontekstu kriminalne karijere govori o dvije krajnosti. S jedne strane su osobe koje su počinile samo jedno kazneno djelo, dok su s druge strane osobe koje učestalo čine teška kaznena djela kroz dulje vremensko razdoblje. Takve osobe se u kriminologiji najčešće naziva opasnima, habitualnim, nepopravljivim, kroničnim te profesionalnim

kriminalcima. U kontekstu „kriminalne karijere“ ovakve počinitelje naziva se i **karijernim kriminalcima** (orig. „career criminal“), ali u ovom radu se oni ne promatraju kao posebna skupina.

Kako se koncept kriminalne karijere temelji na statističkim podacima, postoji određeni paradoks vezano uz prije navedene krajnosti tog koncepta. Riječ „karijera“ definira se na dva načina, kao „smjer ili napredovanje kroz život“ ili kao „način na koji se zarađuje za život“ (Farrington, 1987, prema Mallillin, 2006,5; Oxford English Dictionary, <http://www.askoxford.com/?view=uk>). Prilikom opisivanja pojma „kriminalna karijera“, a nadovezujući se na definicije pojma „karijera“, Blumstein, Cohen i Farrington (1998,2) navode kako se pojam „karijera“ u konceptu „kriminalne karijere“ treba shvaćati kroz prvu od dvije naprijed navedene definicije. Konkretnije, pojam „kriminalna karijera“ ovdje opisuje sekvencu činjenja kaznenih djela u nekom dijelu života, ali ne sugerira kako se osoba koja čini kaznena djela time služi kao sredstvom pomoću kojeg zarađuje novac za život u zajednici. Na temelju toga, možemo postaviti pitanje možemo li tvrditi kako osoba koja je počinila jedno kazneno djelo u svom životu ima kriminalnu karijeru? S obzirom na definicije pojma „karijera“, autor ovog rada je stajališta kako se za takvu osobu ne može reći da ima kriminalnu karijeru, već se tu radi o tzv. „slučajnim delinkventima“, tj., osobama koje su kazneno djelo počinile zbog određenih vanjskih okolnosti u kojima su se našle (prilika za počinjenjem kaznenog djela, gubitak posla, itd.).

Temeljne dimenzije koje opisuju kriminalnu karijeru su participacija u činjenju kaznenih djela, učestalost činjenja kaznenih djela, težina počinjenih kaznenih djela te duljina kriminalne karijere (Blumstein i sur., 1986,1; Brame, Bushway i Paternoster, 2003; Piquero, Farrington i Blumstein, 2007; Kyvsgaard, 2003; Kazemian, 2007)¹. Za potrebe ovog rada iz koncepta kriminalne karijere uzeti su dob ispitanika, recidivizam te vrsta počinjenog kaznenog djela, tj., nasilnost kaznenog djela.

Polazeći od definiranja ljudskog funkcioniranja kao svojevrsnog „stila življenja“, Walters (1990; 2007) je ustanovio kako počinitelji kaznenih djela imaju razvijen specifični životni stil koji je nazvao „kriminalnim životnim stilom“. Glavne pojmove teorije kriminalnog životnog stila Walters opisuje kroz dva konstrukta nazvana **3C** i **4R**.

Konstrukt **3C** opisan je kroz tri karakteristike, *uvjete (conditions)*, *izbore (choices)* i *mišljenje (cognition)*, a naziv je dobio po početnim slovima njihovih naziva u originalnom jeziku (Walters, 1990).

Uvjeti su po definiciji unutarnji (nasljeđe, inteligencija, temperament) te vanjski (obitelj, vršnjaci, društvena klasa) i sinergični utjecaji (uzajamne *osoba x situacija* interakcije) koji povećavaju ili smanjuju mogućnosti za odabirom određenog ponašanja. Iako unutarnji i vanjski uvjeti utječu na ponašanje i pomažu u njegovom oblikovanju, oni ne određuju trenutna događanja u životu čovjeka. Važno je naglasiti kako uvjeti ne određuju ponašanje, već se njihov utjecaj ispoljava na način da sužavaju ili proširuju izbor ponašanja neke osobe. *Izbori* su procesi donošenja odluke o vrsti i načinu ponašanja koji proizlaze iz međusobnog djelovanja raznih životnih uvjeta te predstavljaju jedan od najvažnijih dijelova teorije kriminalnog životnog stila. Iako uvjeti očito utječu na naše izbore, vrijedi i postavka da izbori koje donosimo tijekom života utječu i oblikuju uvjete u kojima živimo. Odgovornost za donesene odluke i osviještenost vlastitih granica misaonih procesa prijeko su potrebni za razumijevanje poveznice između uvjeta i izbora. Stoga, nakon donesene odluke o ponašanju, konstruiraju se *kognicije tj., mišljenja* koja služe podržavanju i opravdavanju odabranih izbora. Kognicije ili procesi mišljenja, definiraju se kao način shvaćanja svijeta oko sebe i opravdavanja izbora koje je pojedinac donio tijekom svog života (Walters, 1990), ili načini na koje neka osoba podržava, opravdava ili objašnjava svoje ponašanje ili donesene odluke (Jelić, 2004).

Isto kao što su 3C okosnica teorije životnog stila, tako postoje i pojmovi koji koncept kriminalnog životnog stila dodatno pojašnjavaju. Walters (1990; 2007) navodi *uloge (roles)*, *pravila (rules)*, *rituale (rituals)* te *odnose (relationships)* kao „meso“ koje upotpunjuje okosnicu životnog stila, koji se još nazivaju i **4R**. *Ulogama* se smatraju socijalne uloge koje osobe percipiraju za druge osobe na temelju pokazanog obrasca njihovog životnog stila. Za svaki životni stil može se utvrditi određeni obrazac ponašanja kojim nastojimo zauzeti svoje mjesto u društvu. Na temelju tih obrazaca ljudima se dodjeljuju određene društvene uloge prilagođene tom obrascu. Dodijeljena uloga sa sobom nosi i određena očekivanja od strane drugih, tako da se za svakog od nas očekuje da radimo ono što je definicija dodijeljene uloge. Na taj način, imamo očekivanja od drugih u smislu ispunjenja zadataka uloge, ali

¹ Za više informacija o konceptu kriminalne karijere pogledati u Doležal, D. (2009): Kriminalna karijera. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Rijeci, 30, (2), (u tisku).

istodobno, drugi također imaju ista očekivanja i od nas. *Pravilima* se smatraju norme, standardi i regulacije koje upravljaju „izvedbom“ životnog stila. Životni stilovi imaju pravila koja služe njihovoj zaštiti, čine ih predvidljivijima te promoviraju vrijednosti i identitet pojedinog stila. *Rituali* su stereotipni načini ponašanja koji se povezuju uz obrazac životnog stila. Iako rituali nisu nužno loši obrasci ponašanja, u teoriji životnog stila oni predstavljaju razlog zbog kojeg je osoba „zaključana“ u svom životnom stilu. Nastaju kako bi dali smisao inače besmislenom svijetu životnog stila. Rituali mogu osnaživati pojedinca, ukoliko imaju određena simbolička značenja (kao npr., religijski rituali), ali oni koji podržavaju životni stil često nemaju simboličko značenje, te su samo-ograničavajući i oslabljujući. *Odnosi* su socijalne interakcije u koje ljudi ulaze tijekom svog života. Upravo u ovom segmentu očituje se bitna stavka teorije životnog stila. Neovisno o modelu životnog stila koji se opisuje, dinamički čimbenici interakcije su najvažniji čimbenici prilikom opisivanja i objašnjavanja nečijeg ponašanja. Svaka osoba u interakciji ima svoj set čimbenika iz domene 3C i 4R koji uvjetuju određeni životni stil. Ukoliko su nam poznati ti čimbenici za sve osobe koje su u interakciji, možemo pretpostaviti kakav će se odnos razviti između njih. No, bitan dinamički čimbenik koji ima veliki utjecaj na vrstu odnosa jest kontekst interakcije. Kontekst zapravo daje smisao interakciji te će vrsta interakcije i odnos koji će se stvoriti uvelike ovisiti o kontekstu unutar kojeg se odvija ta interakcija.

Prema Waltersu (1990, 2007), životni stil se sastoji od određenog broja ponašajnih stilova. Kriminalni životni stil, čiji se koncept koristi u ovom radu, sastoji se od četiri ponašajna stila: neodgovornost, samoudovoljavanje, interpersonalna intruzivnost te kršenje socijalnih pravila. U svrhu ispitivanja ovih ponašajnih modela, autor teorije Glenn D. Walters (Walters, White i Denney (1991; Walters, 1997) konstruirao je upitnik za mjerenje dubine uključenosti u kriminalni životni stil (Lifestyle Criminality Screening Form, u daljnjem tekstu LCSF), koji je korišten i u ovom istraživanju.

Prema teoriji kriminalnog životnog stila, stadiji razvitka kriminalnog životnog stila podijeljeni su u četiri kategorije s obzirom na dob (Walters, 1990, 114): predkriminalni stadij, rani kriminalni stadij, napredni kriminalni stadij te stadij kriminalnog sagorijevanja tj., maturacije (orig., „criminal burn out stage“). U prvu kategoriju ulaze ispitanici u dobi od 10. do 18. godine života, u drugu kategoriju ulaze ispitanici od 18. do 20. godine života, u trećoj

kategoriji nalaze se ispitanici u razdoblju kasnih dvadesetih do ranih četrdesetih, dok su u zadnjoj kategoriji osobe iznad 40. godine života.

Kriterij dobi u odnosu na dubinu uključenosti u kriminalni životni stil bitan je u smislu uvida koja dobna skupina je najviše uključena u kriminalni životni stil, što je podatak od iznimnog značaja za planiranje ciljanih preventivnih programa, kao i kreiranje specifičnih programa u penološkom tretmanu prilagođenih dobnim skupinama i dubini uključenosti u kriminalni životni stil. Kao važan čimbenik vezan uz dob počinitelja kaznenih djela, Walters (1990, 116) ističe i motivaciju za činjenje kaznenih djela. Prema istom autoru, na apstraktnoj razini, egzistencijalni strah glavni je motiv, odnosno, inicijator početka kriminalnog ponašanja. Osim glavnog motiva, autor govori i o četiri sekundarna motiva: ljutnja/pobuna, moć/kontrola, uzbuđenje/zadovoljstvo te pohlepa/lijenost. U Waltersovom ranom kriminalnom stadiju najveći motivi za kriminalnim ponašanjem su uzbuđenje/zadovoljstvo te pohlepa/lijenost, dok u naprednom kriminalnom stadiju, motiv uzbuđenje/zadovoljstvo opada, dok značajno rastu ostali motivi. S obzirom na motive, pretpostavka je kako će u kriminalni životni stil najdublje biti uključene osobe u ranom i naprednom kriminalnom stadiju.

Kako je ranije navedeno jedna od glavnih ponašajnih komponenti kriminalnog životnog stila jest interpersonalna nasilnost. U sklopu teorije kriminalnog životnog stila, osoba s kriminalnim životnim stilom konstantno povrjeđuje prava, dostojanstvo te osobni prostor drugih (Walters, 1990). Interpersonalna nasilnost često se očituje u agresivnim, nasilnim djelima prema drugima, a razlika u stupnju očituje se u vrsti počinjenih djela. Za kaznena djela kao što su silovanje ili ubojstvo smatra se kako je stupanj interpersonalne nasilnosti veći nego kod djela trgovanja ilegalnim drogama ili paleži. Teorija kriminalnog životnog stila pretpostavlja kako osobe čija je interpersonalna nasilnost veća, imaju veću predispoziciju činiti nasilna kaznena djela ili djela s elementima nasilja.

Recidivizam ili kriminalni povratak često je predmet istraživanja u području kriminologije. Istraživanja na području kriminalne karijere (Palmer i Carlson, 1976, Gottfredson i sur., 1978, prema Blumstein i sur., 1986, 239) potvrdila su kako je podatak o prijašnjem činjenju kaznenih djela najbolji prediktor budućeg kriminalnog ponašanja. To potvrđuje i Singer (1994, 247) koji je opisao nekoliko značajki ovog fenomena. Između ostalog, naglašava kako postoji fenomen višestrukog kriminalnog povrata koji podrazumijeva

opetovano činjene kaznenih djela. Koncept kriminalne karijere također pretpostavlja postojanje određene grupe počinitelja kaznenih djela koji se zbog činjenice kako opetovano čine kaznena djela, nazivaju još i „karijernim kriminalcima“, a u kriminološkoj literaturi ih se naziva i „profesionalnim i nepopravljivim počiniteljima kaznenih djela“ (Singer, 1994,254). Koncept profesionalnosti u činjenu kaznenih djela podrazumijeva visoku osposobljenost za činjene kaznenih djela, pretvaranje činjena kaznenih djela u način stjecaja novca potrebnog za svakodnevni život te, ono najvažnije, podrazumijeva razvijanje osebujnog životnog stila (Pečar, 1983, prema Singer, 1994,255; Walters, 1990,57). S obzirom na činjenicu kako je podatak o recidivizmu značajan prediktor budućeg kriminalnog ponašanja i razvijanja kriminalne karijere, sasvim je logično ispitati postoje li razlike u dubini uključenosti u kriminalni životni stil ispitanika s obzirom na podatak o recidivizmu.

2. PROBLEM, CILJ I HIPOTEZE RADA

Sukladno spoznajama o načinu međusobne povezanosti kriminalnog životnog stila i kriminalne karijere, cilj ovog rada je stjecanje uvida u razlike dubine uključenosti u kriminalni životni stil s obzirom na dob ispitanika, recidivizam te nasilnost i vrstu kaznenog djela. Iz tako definiranog cilja proizlazi nekoliko problema istraživanja. To su:

- utvrditi postoje li razlike u dubini uključenosti u kriminalni životni stil s obzirom na dob ispitanika
- utvrditi postoje li razlike u dubini uključenosti u kriminalni životni stil s obzirom na recidivizam ispitanika
- utvrditi postoje li razlike u dubini uključenosti u kriminalni životni stil s obzirom na nasilnost kaznenog djela

S obzirom na postavljene probleme istraživanja, postavljene su i hipoteze istraživanja:

H1. Postoje razlike u dubini uključenosti u kriminalni životni stil s obzirom na dob ispitanika, na način da mlađi ispitanici pokazuju dublju uključenost u kriminalni životni stil nego stariji

H2. Postoje razlike u dubini uključenosti u kriminalni životni stil s obzirom na recidivizam ispitanika, na način da su recidivisti dublje u kriminalnom životnom stilu nego neredidivisti

H3. Postoje razlike u dubini uključenosti u kriminalni životni stil s obzirom na nasilnost kaznenog djela, na način da će počinitelji nasilnih kaznenih djela biti dublje u kriminalnom životnom stilu nego počinitelji nenasilnih djela

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

a. Uzorak ispitanika

Ispitivanje se temelji na podacima prikupljenima za razdoblje od prosinca 2007. godine do veljače 2009. godine. Uzorak ispitanika čini 415 muških pravomoćno osuđenih punoljetnih počinitelja kaznenih djela od 18 do 75 godina koji su u navedenom razdoblju bili u Odjelu za dijagnostiku i programiranje tretmana u Zatvoru u Zagrebu.

Kako je već ranije navedeno, autor teorije kriminalnog životnog stila podijelio je stadije razvoja kriminalnog životnog stila obzirom na dob. Kako u ovom istraživanju nemamo podatak o kriminalnoj aktivnosti prije 18. godine, uzorak ispitanika u ovom istraživanju podijeljen je u tri kategorije. Prvu kategoriju čine ispitanici u dobi od 18. do 29. godine života (što odgovara drugom Waltersovom stadiju), drugu kategoriju čine ispitanici između 30 i 39 godina (što odgovara trećem Waltersovom stadiju), dok u treću kategoriju spadaju ispitanici između 40. i 75. godine života (što je zapravo četvrti Waltersov stadij).

U ovom uzorku, u prvoj kategoriji nalazi se 51% ispitanika, u drugoj kategoriji 30,6% ispitanika dok se u trećoj kategoriji nalazi 18,4% ispitanika. Prosječna dob ispitanika je 31 godina (SD=9,056). Što se tiče bračnog statusa ispitanika, 53,2% je neoženjenih, 7,4% razvedenih, kao i onih koji žive u izvanbračnoj zajednici, 0,8% udovaca te 31,2% oženjenih. U smislu obrazovanja, najviše je ispitanika sa srednjom stručnom spremom (66,4%), zatim slijede ispitanici koji imaju završenu samo osnovnu školu, (25,6%). Slijede ispitanici s visokom stručnom spremom (2,6%), ispitanici bez stručne spreme (2,3%), ispitanici s višom stručnom spremom (1,8%), zatim ispitanici sa samo četiri razreda osnovne škole (0,8%) i na kraju ispitanici bez završene osnovne škole (0,5%).

b. Instrumentarij

Upitnik LCSF koji je korišten u ovom istraživanju osmišljen je od strane autora teorije kriminalnog životnog stila kako bi mjerio četiri ponašajna stila karakteristična za kriminalni životni stil (Walters, 1995; 1997; 2003a; 2003b). U svojim istraživanjima na različitim uzorcima ispitanika Walters je dobio rezultate koji potvrđuju opravdanost uporabe instrumenta LCSF u daljnjim istraživanjima. Buđanovac i Jandrić (2007) su načinili evaluaciju izvornog upitnika LSCF i na temelju nje donijeli prijedloge za njegovo poboljšanje. Ispitivanjem poboljšane verzije instrumenta ustanovilo se kako

Tablica 1. *Metrijske karakteristike upitnika LCSF (Doležal, u tisku)*

| Kategorija LCSF-a | Br. Varijabli | Min-Max rezultati | α | \bar{r} |
|------------------------------|---------------|-------------------|-------------|-----------|
| Neodgovornost | 5 | 0 – 6 (7) | .240 | .053 |
| Samoudovoljavanje | 4 | 0 – 6 (7) | .409 | .155 |
| Interpersonalna nasrtljivost | 6 | 0 – 6 (8) | .517 | .174 |
| Kršenje socijalnih pravila | 3 | 0 – 5 (8) | .678 | .426 |
| Ukupno na LCSF | 18 | 0 - 21 (27) | .685 | .144 |

je pouzdanost instrumenta popravljena ($\alpha = 0.68$), ali ne u očekivanoj mjeri. No, iako je Cronbach alpha relativno niska, ovakav rezultat je još uvijek „umjereno prihvatljiv“ (Moss i sur., 1998; Day i sur., 2008) jer se, kako je ranije napomenuto radi o testiranju novije kriminološke teorije - teorije kriminalnog životnog stila (Walters, 1990; 2007), a većina autora (Baars i sur., 2005; Heidman, 2008; Santhapparaj i Alam, 2005; Nunnally, 1978, prema Kent, 2001,221; Sale, 2004) se slaže kako se za ovu vrstu istraživanja, rezultati koji se nalaze između 0.60 i 0.70 smatraju prihvatljivima i mogu se uzeti, uz određeni oprez, u obzir prilikom interpretacije dobivenih podataka. Ipak, rezultati pokazuju kako je potrebno još raditi na ovom upitniku u svrhu poboljšavanja mjernih karakteristika, pogotovu na prve dvije kategorije upitnika (Tablica 1).

U ovom istraživanju korištena je poboljšana verzija upitnika LCSF na temelju preporuka ranije navedenih autora. Tako se ovaj upitnik sastoji od osamnaest varijabli raspoređenih u četiri ranije navedene kategorije nazvane po četiri ponašajna stila karakteristična za kriminalni životni stil: *neodgovornost* (varijable 1, 2, 3, 4 i 5), *samoudovoljavanje* (varijable 6, 7, 8, 9), *interpersonalna nasrtljivost* (varijable 10, 11, 12, 13, 14 i 15) te *kršenje socijalnih pravila* (varijable 16, 17 i 18). Svaka od ovih kategorija opisana je određenim varijablama kojima su pridodane broječne vrijednosti tako da se rezultati na pojedinim kategorijama mogu zbrajati. Slijedom toga, moguće je utvrditi rezultat postignut na svakoj kategoriji, kao i ukupan rezultat na cijelom upitniku. U teoriji, veći rezultat na cijelom upitniku, označava i dublju uključenost u kriminalni životni stil.

c. Način prikupljanja podataka

Podaci na upitniku LCSF koji je korišten u ovom istraživanju prikupljeni su od strane posebno

educiranih stručnjaka koji rade u sklopu Odjelu za dijagnostiku i programiranje tretmana u Zatvoru u Zagrebu iz službenih dokumenata za svakog ispitanika. Svi ispitanici su dobrovoljno pristali sudjelovati u ovom istraživanju pri čemu im je od strane voditelja Odjela i voditelja projekta zajamčena potpuna anonimnost na način da su za potrebe istraživanja, uz ispunjeni upitnik, voditeljima projekta dostavljeni samo podaci o spolu, dobi, bračnom statusu u trenutku ispitivanja te vrsti počinjenog kaznenog djela ispitanika. Podaci su prikupljeni na način da su voditelji Odjela unijeli podatke relevantne za ispitivanje kriminalnog životnog stila na način kako to predviđa upitnik LCSF, nakon uvida u kaznene spise samo onih ispitanika koji su pristali biti dijelom ispitivanja.

d. Metode obrade podataka

S obzirom na postavljeni cilj i zadatke istraživanja, provedene su tri diskriminacijske analize pri čemu su kao nezavisne varijable uzete dob ispitanika, recidivizam ispitanika te nasilnost kaznenog djela, a kao zavisne varijable uporabljena je suma rezultata na četiri kategorije upitnika LCSF.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

a. Razlike u dubini uključenosti u kriminalni životni stil s obzirom na dob ispitanika

Kako bi se utvrdilo postoji li razlika u dubini uključenosti u kriminalni životni stil s obzirom na dob ispitanika, provedena je diskriminacijska analiza pri čemu je dob ispitanika definirana kao nezavisna varijabla, dok su sume rezultata na četiri kategorije na upitniku LCSF definirane kao zavisne varijable.

Uvidom u značajnost diskriminativne funkcije (tablica 2), vidljivo je kako je prva diskriminativna funkcija statistički značajna. Može se, dakle,

Tablica 2. *Značajnost diskriminativne funkcije*

| Fun. | Karakteristični korijen | Kanonička korelacija | % varijance | Wilksova lambda | X ² | Df | p |
|------|-------------------------|----------------------|-------------|-----------------|----------------|----|-------|
| 1 | .191 | .401 | 98.5 | .837 | 65.431 | 8 | <.001 |
| 2 | .003 | .055 | 1.5 | .997 | 1.095 | 3 | >.050 |

Tablica 3. Standardizirani diskriminativni koeficijenti (K) i korelacije (S) između faktora i diskriminativne funkcije

| Kategorije | K | S |
|----------------------------|------|------|
| Neodgovornost | .486 | .750 |
| Kršenje socijalnih pravila | .366 | .736 |
| Samoudovoljavanje | .435 | .724 |
| Interpersonalna nasilnost | .126 | .401 |

Tablica 4. Centroidi grupa

| Dob ispitanika | Funkcija 1 |
|----------------|------------|
| 18-29 | .412 |
| 30-39 | -.317 |
| 40-75 | -.625 |

utvrditi kako postoji značajna razlika (na razini $p < .001$) između uključenosti u kriminalni životni stil s obzirom na dob ispitanika. Promatrajući vrijednosti standardiziranih diskriminativnih koeficijenata i korelacija između faktora i kanoničke diskriminativne funkcije (tablica 3) te centroide grupa (tablica 4), može se zaključiti kako viši rezultati na upitniku LCSF opisuju najmlađe ispitanike. Stoga je opravdano zaključiti kako su najmlađi ispitanici dublje uključeni u kriminalni životni stil od ostalih ispitanika. Ako usporedimo ove rezultate s temeljnim postavkama kriminalne karijere, ne iznenađuje činjenica kako je upravo ova skupina najviše uključena u kriminalni životni stil, s obzirom da su oni na svojevrsnom početku kriminalne karijere.

S obzirom na četiri ponašajne kategorije kriminalnog životnog stila koje mjeri upitnik LCSF, rezultati pokazuju kako kriminalni životni stil najmlađih ispitanika karakteriziraju prvenstveno neodgovornost, kršenje socijalnih pravila, samoudo-

voljavanje te do određene mjere interpersonalna nasilnost. Ovakav podatak odgovara Waltersovom konceptu kako su u kriminalni životni stil najviše uključene osobe u ranom i naprednom kriminalnom stadiju što u ovom istraživanju odgovara prvoj skupini ispitanika.

b. Razlike u dubini uključenosti u kriminalni životni stil s obzirom na recidivizam

U ovoj diskriminacijskoj analizi podatak o recidivizmu definiran je kao nezavisna varijabla, dok su sume rezultata na četiri kategorije na upitniku LCSF definirane kao zavisna varijabla.

Ukupni rezultati diskriminacijske analize govore kako postoji statistički značajna razlika (na razini $p < .001$) u dubini uključenosti u kriminalni životni stil između ispitanika koji su recidivirali od onih koji nisu. Iz tablice 5 vidljivo je kako je diskriminativna funkcija značajna. Podaci o centroidima grupa (tablica 7) te standardiziranim diskriminativnim

Tablica 5. Značajnost diskriminativne funkcije

| Fun. | Karakteristični korijen | Kanonička korelacija | Wilksova lambda | X2 | Df | p |
|------|-------------------------|----------------------|-----------------|---------|----|-------|
| 1 | 1.162 | .733 | .463 | 302.975 | 4 | <.001 |

Tablica 6. Standardizirani diskriminativni koeficijenti (K) i korelacije (S) između faktora i diskriminativne funkcije

| Kategorije | K | S |
|----------------------------|-------|------|
| Kršenje socijalnih pravila | 1.016 | .967 |
| Samoudovoljavanje | .198 | .368 |
| Interpersonalna nasilnost | -.051 | .203 |
| Nedgovornost | -.225 | .202 |

Tablica 7. Centroidi grupa

| Recidiv | Funkcija 1 |
|---------|------------|
| Da | 1.236 |
| Ne | -.935 |

Tablica 8. Značajnost diskriminativne funkcije

| Fun. | Karakteristični korijen | Kanonička korelacija | Wilksova lambda | X2 | Df | p |
|------|-------------------------|----------------------|-----------------|---------|----|-------|
| 1 | .674 | .634 | .598 | 202.380 | 4 | <.001 |

Tablica 9. Standardizirani diskriminativni koeficijenti (K) i korelacije (S) između faktora i diskriminativne funkcije

| Kategorije | K | S |
|----------------------------|-------|------|
| Interpersonalna nasilnost | 1.056 | .975 |
| Kršenje socijalnih pravila | -.147 | .138 |
| Samoudovoljavanje | -.062 | .088 |
| Nedgovornost | -.089 | .051 |

Tablica 10. Centroidi grupa

| Nasilnost kaznenog djela | Funkcija 1 |
|--------------------------|------------|
| Nasilno djelo | 1.534 |
| Nije nasilno djelo | -.437 |

koeficijentima i korelacijama između faktora i kanoničkih diskriminativnih funkcija (tablica 6) govore kako su ispitanici koji su recidivirali dublje uključeni u kriminalni životni stil nego ispitanici koji nisu recidivirali. Prema podacima iz tablice 6 vidljivo je kako kriminalni životni stil recidivista prvenstveno opisuje kršenje socijalnih pravila i samoudovoljavanje. Ovakav rezultat je logičan jer je glavna karakteristika recidivizma kontinuirano kršenje zakona, ali treba naglasiti kako recidiviste, osim kršenja zakona, karakterizira izrazito nepoštovanje i kršenje ostalih socijalnih pravila i normi (Walters, 1990,78).

c. Razlike u dubini uključenosti u kriminalni životni stil s obzirom na nasilnost kaznenog djela

U ovoj obradi kao nezavisna varijabla uporaobljen je podatak o nasilnosti kaznenog djela, a kao zavisna varijabla suma rezultata na četiri kategorije na upitniku LCSF.

Rezultati diskriminacijske analize ukazuju da postoji statistički značajna razlika u dubini uključenosti u kriminalni životni stil između ispitanika koji su počinili nasilna kaznena djela od ostalih ispitanika. Diskriminativna funkcija je statistički značajna (tablica 8) na razini $p < .001$. Podaci iz tablice 9 i tablice 10 pokazuju kako počinitelje nasilnih kaznenih djela karakterizira visoka interpersonalna nasilnost za razliku od počinitelja nenasilnih kaznenih djela. Ovaj podatak značajan je jer pokazuje kako je upitnik LCSF izuzetno dobar u prepoznavanju osuđenika koji su interpersonalno nasilni što je od naročite važnosti za osoblje koje radi u zatvorskom sustavu i koje je u direktnom doticaju s ovom populacijom.

5. DISKUSIJA

Činjenica da su ispitanici u dobi od 18 do 29 godina postigli najviši rezultat, tj., kako su oni najdublje uključeni u kriminalni životni stil nije iznenađujuća ako usporedimo ove rezultate s temeljnim postavkama kriminalne karijere. Pretpostavka kriminalne karijere jest kako će ona biti dulja ukoliko je do početka kriminalne karijere došlo prije 18. godine. Piquero i suradnici su (2008, 583), sažimajući dosadašnja saznanja iz ovog područja, zaključili kako je početak kriminalne karijere između 8. i 14. godine života, dok je prestanak između 20. i 29. godine života. Mogli bismo dakle zaključiti da, iako je ova kategorija ispitanika najviše uključena u kriminalni životni stil, ujedno ima i najveću vjerojatnost da će prekinuti kriminalnu karijeru i kriminalni životni stil, ali to ipak ovisi o mnogo više čimbenika nego samo o dobnoj skupini kojoj pripadaju ispitanici.

S obzirom na četiri ponašajne kategorije kriminalnog životnog stila koje mjeri upitnik LCSF, rezultati pokazuju kako kriminalni životni stil najmlađih ispitanika karakteriziraju prvenstveno neodgovornost, kršenje socijalnih pravila, samoudovoljavanje te do određene mjere interpersonalna nasilnost. Ovakav podatak odgovara Waltersovom konceptu kako su u kriminalni životni stil najviše uključene osobe u ranom i naprednom kriminalnom stadiju što u ovom istraživanju odgovara prvoj skupini ispitanika. Jedan od razloga zašto je interpersonalna nasilnost po značajnosti na zadnjem mjestu, može se naći u motivaciji za kriminalnim ponašanjem. Prema ranije navedenoj motivaciji za činjenjem kaznenih djela (Walters, 1990,116) može se zaključiti kako je kriminalni životni stil najmla-

dih ispitanika posljedica želje i težnje za uzbudljivim sadržajima, te okrenutost sebi i zadovoljavanju vlastitih potreba nauštrb drugih zbog čega njihova neodgovornost dolazi u prvi plan.

Dobiveni rezultati pokazuju kako dubina uključenosti u kriminalni životni stil s godinama opada, što je samo po sebi razumljivo jer, što zbog raznih unutarnjih (starenje, sazrijevanje, zasićenost načinom života) i vanjskih (sukobi s predstavnicima zakona, slabija mogućnost zapošljavanja zbog kriminalne prošlosti, boravak u zatvoru) čimbenika, osobe s godinama sve su više okrenute traženju sigurnosti i stabilnosti u životu nego avanturizmu. Tomu u prilog govori i podatak kako egzistencijalni strah kod osoba s kriminalnim životnim stilom raste u odnosu na godine (Walters, 1990, 116).

Rezultat kako su recidivisti dublje uključeni u kriminalni životni stil sam po sebi nije iznenađujući, već je zapravo očekivan. U kriminološkom smislu, recidivisti su po društvo najopasnija kategorija počinitelja kaznenih djela s obzirom na to da su počinili više kaznenih djela. No, prema autoru teorije kriminalnog životnog stila, pažnju treba usmjeriti i na činjenicu da recidiviste karakterizira izrazito nepoštivanje i kršenje socijalnih i društvenih pravila, što je dobar prediktor i budućeg takvog ponašanja (Bonta, 1997). Također treba naglasiti kako recidivisti imaju najdužu kriminalnu karijeru među počiniteljima kaznenih djela, a posebno skupina koju možemo nazvati „karijernim kriminalcima“, koji se, zbog svojih specifičnosti, prema činjenju kaznenih djela odnose jednako kao i nekriminalna populacija prema svom legalnom poslu što ukazuje na visoku mogućnost ponovnog činjenja kaznenih djela u bližoj budućnosti. Rezultati ovog istraživanja samo su potvrdili ranije navedena saznanja o recidivistima te ukazuju na nužnost poboljšanja postojećih i stvaranja novih programa i mjera za sprječavanje ili smanjenje mogućnosti pojave kriminalnog povrata na temelju teorijskih pretpostavki teorije kriminalnog životnog stila.

Treći problem ovog istraživanja bio je utvrditi postoje li razlike u dubini uključenosti u kriminalni životni stil s obzirom na nasilnost kaznenog djela. Prema dobivenim rezultatima, može se zaključiti kako postoji značajna razlika u dubini uključenosti u kriminalni životni stil s obzirom na nasilnost kaznenog djela na način da počinitelje nasilnih kaznenih djela karakterizira visok stupanj interpersonalne nasilnosti u odnosu na ostale počinitelje kaznenih djela. Osim o ponašanju, ovaj podatak također nešto govori i o samom karakteru ove grupe ispitanika. Naime, intruzivno interpersonalno ponašanje

podrazumijeva kontinuirano kršenje i ugrožavanje prava, dostojanstva i časti drugih osoba što ih, uz recidiviste, čini najopasnijom skupinom počinitelja kaznenih djela jer su sposobni za počinjenje najtežih kaznenih djela, onih protiv života i tijela. Stoga ni ne čudi kako se brojna kriminološka istraživanja (Olson i Stalans, 2001; DeLisi i Conis, 2008; Capaldi i Patterson; 2009; Polaschek i Calvert, 2009) bave proučavanjem upravo ove skupine osuđenih osoba. Podatak kako su nasilni počinitelji kaznenih djela duboko u kriminalnom životnom stilu, od posebnog je značaja za tretmansko osoblje u zatvorskom sustavu. S obzirom da je interpersonalno nasilje njihova karakterna osobina, opravdano je pretpostaviti kako će oni predstavljati problematičnu skupinu osuđenih osoba na koju se mora usmjeriti pažnja svih djelatnika zatvora, posebice službe osiguranja jer postoji velika vjerojatnost kako će biti nasilni prema drugim osuđenicima, ali i ostalim osobama unutar zatvora.

Ono što je svakako prednost ovog podatka jeste i činjenica kako upitnik LCSF dobro prepoznaje osuđenike s karakteristikama interpersonalnog nasilja, što je podatak koji je od najvećeg interesa za osobe koje rade unutar zatvorskog sustava. Kako su oni pojedinci koji svakodnevno rade sa zatvoreničkom populacijom, podatak da ovaj upitnik može izdvojiti potencijalno najopasnije kategorije osuđenih osoba (uključujući i recidiviste) od velikog je značaja jer je moguće unaprijed pripremiti mjere kojima će se smanjiti mogućnost pojave nasilnog ponašanja među zatvoreničkom populacijom. Nadalje, podaci iz ovog upitnika mogu biti od velike važnosti za osobe koje rade tretman počinitelja kaznenih djela koji sukladno informacijama iz ovog upitnika mogu već na početku prilagoditi individualni program izvršavanja kazne zatvora. Time se učinkovitost penološkog tretmana znatno povećava što se može odraziti i na smanjenje stope kriminalnog povrata.

Još jedno područje gdje ovi podaci mogu biti od značajne koristi jest područje alternativnih sankcija, napose prilikom izricanja uvjetnih osuda sa zaštitnim nadzorom ili rada za opće dobro. Rezultati na upitniku LCSF, poglavito oni koji se tiču interpersonalnog nasilja, mogu se uzeti u obzir prilikom razmatranja primjerenosti izricanja alternativnih sankcija i procjene njihove uspješnosti u odnosu na karakteristike počinitelja kaznenog djela kojima se te iste sankcije izriču.

6. ZAKLJUČAK

S obzirom na definirani cilj istraživanja, rezultati istraživanja su pokazali kako su u kriminalni

životni stil dublje uključeni ispitanici koji pripadaju prvoj, najmlađoj kategoriji, ispitanici koji su recidivisti te ispitanici počinitelji nasilnih kaznenih djela. Možemo, dakle, zaključiti kako su potvrđene sve hipoteze od kojih se u ovom radu krenulo. Rezultati ovog istraživanja u skladu su s teorijskim postavkama kriminalnog životnog stila i kriminalne karijere, ali iz ovih podataka ipak nije vidljiva cjelina. Naime, iz dobivenih podataka nije moguće zaključiti hoće li recimo mladi, nasilnici i recidivisti biti dublje uklju-

čeni u kriminalni životni stil od mladih recidivista ili mladih nasilnih počinitelja kaznenih djela.

Stoga bi preporuka za daljnje istraživanje bila unaprjeđivanje ovog upitnika u smislu poboljšanja mjernih karakteristika kako bi se mogla vršiti daljnja istraživanja dubine uključenosti u kriminalni životni stil te na temelju dobivenih podataka određivati preventivne i tretmanske smjernice.

LITERATURA

- Baars, R., Atherton, C., Koopman, H., Bullinger, M., Power, M., DISABKIDS group (2005): The European DISABKIDS project: development of seven condition-specific modules to measure health related quality of life in children and adolescents. *Health and Quality of Life Outcomes*, 3, 70-79.
- Blumstein, A., Cohen, J., Farrington, D.P. (1988): Criminal Career Research: Its Value For Criminology. *Criminology*, 26 (1), 1-35.
- Blumstein, A., Cohen, J., Roth, J.A., Visher, C.A. (1986): Criminal Careers and „Career Criminals“ – Volume I. National Academy Press, Washington, D.C.
- Bonta, J. (1997): Predicting adult offender recidivism. *Correctional Research and Development*, 2, (2), 1-3.
- Brame, R., Bushway, S.D., Paternoster, R. (2003): Examining The Prevalence Of Criminal Desistance. *Criminology*, 41 (2), 423-448.
- Buđanovac, A., Jandrić, A. (2007): Evaluation of Lifestyle Criminality Screening Form in Croatian Prison System. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 43 (2), 17-27.
- Capaldi, D.M., Patterson, G.R. (1996): Can Violent Offenders be Distinguished from Frequent Offenders: Prediction from Childhood to Adolescence. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 33 (2), 206-231.
- Day, E., Best, D., Cantillano, V., Gaston, L.R., Nambamali, A., Keaney, F. (2008): Measuring the use and career histories of drug users in treatment: reliability of the Lifetime Drug Use History (LDUH) and its data yield relative to clinical case notes. *Drug and Alcohol Review*, 27 (2), 171-177.
- DeLisi, M., Conis, P.J. (2008): Violent offenders: Theory, Research, Public Policy and Practice. Jones & Bartlett Publishers, Inc., USA.
- Heidman, M. (2008): The Role of Management Accounting Systems in Strategic Sensemaking. Deutscher Universitäts-Verlag, Wiesbaden.
- Hill, J. (2002): Biological, psychological and social processes in the conduct disorders. *Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines*. 43 (1), 133-164.
- Jelić, S. (2004): Sustav vrijednosti u ovisnika s obzirom na kriminogene rizike i potrebe. Magistarski rad, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
- Kazemian, L. (2007): Desistance From Crime: Theoretical, Empirical, Methodological and Policy Considerations. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23 (1), 5-27.
- Kent, R. (2001): Data construction and data analysis for survey research. Pgrave, Basingstoke, United Kingdom
- Kyvsgaard, B. (2003): The Criminal Career: The Danish Longitudinal Study. Cambridge University Press, United Kingdom.
- Mallillin, A.Z.C. (2006): The Criminal Career Profile: A measure of criminal career. University of Saskatchewan, Saskatoon, Canada.
- Moss, S.C., Prosser, H., Costello, H., Simpson, N., Patel, P., Rowe, S., Turner, S., Hatton, C. (1998): Reliability and validity of the PAS-ADD Checklist for detecting psychiatric disorders in adults with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 42, 173 –183.
- Olson, D.E., Stalans, L.J. (2001): Violent Offenders on Probation: Profile, Sentence, and Outcome Differences Among Domestic Violence and Other Violent Probationers. *Violence Against Women*, 7, (10), 1164-1185.
- Oxford English Dictionary, <http://www.askoxford.com/?view=uk>
- Piquero, A. R., Farrington, D.P., Blumstein, A. (2007): Key Issues in Criminal Career Research: New Analyses of the Cambridge Study in Delinquent Development, Cambridge University Press, New York.
- Piquero, A.R., Piquero, N.L., Terry, K.J., Youstin, T., (2008): Uncollaring the criminal: Understanding Criminal Career of Criminal Clerics. *Criminal Justice and Behavior*, 35 (5), 583-599.
- Polaschek, D.L.L., Calvert, S.W., Gannon, T.A. (2009): Linking Violent Thinking. *Journal of Interpersonal Violence*, 24 (1), 75-96.
- Sale, T.J. (2004): Advances in International Accounting. Elsevier B.V, Amsterdam, The Netherlands.
- Santhapparaj, S.A., Alam, S.S. (2005): Job Satisfaction Among Academic Staff in Private Universities in Malaysia. *Journal of Social Sciences*. 1 (2), 72.76

- Singer, M. (1994): *Kriminologija*. Nakladni zavod globus, Zagreb.
- Walters, G.D. (1990): *The Criminal Lifestyle: Patterns of Serious Criminal Conduct*. Sage Publications, United States of America.
- Walters, G.D. (1995): Factor Structure of the Lifestyle Criminality Screening Form. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 39 (2), 99-108.
- Walters, G.D. (1997): A Confirmatory Factor Analysis of the Lifestyle Criminality Screening Form. *Criminal Justice and Behavior*, 24 (2), 294-308.
- Walters, G.D. (2003a): Predicting criminal justice outcomes with the Psychopathy Checklist and Lifestyle Criminality Screening Form: a meta-analytic comparison. *Behavioral sciences & the law*, 21, (1) 89-102.
- Walters, G.D. (2003b): Changes in outcome expectancies and criminal thinking following a brief course of psychoeducation. *Personality and Individual Differences*, 35, 691-701.
- Walters, G.D. (2007): *Lifestyle Theory: Past, Present and Future*. Nova Science Publishers, New York.
- Walters, G.D., White, T. W., & Denney, D. (1991): The Lifestyle Criminality Screening Form: Preliminary data. *Criminal Justice and Behavior*, 18, 406-418.

PRILOG: Upitnik za mjerenje dubine uključenosti u kriminalni životni stil (LCSF)

- 1. Izdržava/sudjeluje u izdržavanju vlastite/roditeljske obitelji**
 1. Ne
 2. Nije potrebno
 3. Da
- 2. Problemi s plaćanjem dugova (kredit, pozajmice...)**
 1. Da
 2. Ne
- 3. Prekid formalnog školovanja prije završavanja srednje škole**
 1. Da
 2. Ne
- 4. Najdulja zaposlenost**
 1. Manje od 6 mjeseci
 2. Najmanje 6 mjeseci, a najviše 2 godine
 3. Dvije ili više godina
- 5. Prekid posla zbog neodgovornosti/prekid bez vidljivog razloga**
 1. Dva ili više puta
 2. Jednom
 3. Nikada
- 6. Prethodna zlouporaba droge ili alkohola**
 1. Da
 2. Ne
- 7. Kockanje, igre na sreću, kladionice**
 1. Učestalo
 2. Povremeno
 3. Nikada
- 8. Promiskuitetno ponašanje**
 1. Da
 2. Ne
- 9. Fizički izgled (označiti samo jednu kućicu)**
 1. Više od 4 odvojene tetovaže/tetovaže na licu ili vratu
 2. Jedna do četiri odvojene tetovaže
 3. Nema tetovaža
- 10. Počinjeno kazneno djelo**
 1. Nasilno kazneno djelo (ubojstvo, silovanje, razbojništvo, napad)
 2. Nije nasilno djelo
- 11. Prethodna zatvaranja radi nasilnog ponašanja (uključujući i sadašnje djelo)**
 1. Tri ili više
 2. Jedno ili dva
 3. Nema
- 12. Je li ikad prije prijetio oružjem ili ga upotrijebio (vatreno ili hladno)**
 1. Da
 2. Ne
- 13. Upotreba oružja ili prijetnja oružjem u sadašnjem kaznenom djelu (vatreno ili hladno)**
 1. Da
 2. Ne

14. **Verbalno ili fizičko nasilno ponašanje prema drugim ljudima**
 1. Fizičko i verbalno
 2. Samo verbalno
 3. Ne
15. **Fizičko zlostavljanje bliskih osoba (primarno članova obitelji)**
 1. Da
 2. Ne
16. **Prijašnja uhićenja osim prometnih prijestupa (ne računajući sadašnje)**
 1. 5 ili više
 2. Do 4
 3. Niti jedno
17. **Dob u vrijeme prvog uhićenja (osim prometnih prijestupa)**
 1. 14 godina ili mlađi
 2. Od 14 do 19 godina
 3. 19 i stariji
18. **Povijest problematičnog ponašanja u školi (ukori..)**
 1. Da
 2. Ne

DIFFERENCES BETWEEN INVOLVEMENT IN CRIMINAL LIFESTYLE AMONG PRISONERS CONSIDERING AGE, RECIDIVISM AND VIOLENT BEHAVIOUR

SUMMARY

This paper is a part of a scientific project „Evaluation of Criminal and Drug Lifestyle in Croatian Prison System“. The project is conducted at the Faculty of education and rehabilitation sciences and is funded by the Ministry of science, education and sport. The sample consists of 415 convicted male prisoners who were stated at the Department of diagnostics and treatment programming in Zagreb from the December 2007. until February 2009. The aim of this paper is to determine differences in criminal lifestyle considering age, recidivism and violent behaviour. The data were collected using Lifestyle Criminality Screening Form – LCSF, Walters, 1990; Buđanovac, Jandrić, 2007). The results showed some differences in criminal lifestyle considering age, recidivism and violent behaviour – younger offenders, recidivists and violent offenders are deeper in criminal lifestyle than the rest of a prison population.

Key words: criminal lifestyle, LCSF, convicted male prisoners